

Kant'ın *Grenze* ve *Schranke* Ayrımı Yoluyla Felsefenin Yapısı Hakkında Bir Soruşturma

An Inquiry in Philosophy Concerning Its Structure with Respect to Kant's Division of *Grenze* and *Schranke*

Özgüç Güven¹

¹Doç. Dr., İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Felsefe Bölümü, İstanbul, Türkiye

ORCID: Ö.G. 0000-0001-7223-0356

Sorumlu yazar/Corresponding author:
Özgüç Güven,
İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi,
Felsefe Bölümü, İstanbul, Türkiye
E-mail/E-posta: ozguc@istanbul.edu.tr

Başvuru/Submitted: 15.12.2019

Revizyon Talebi/Revision Requested:
24.12.2019

Son Revizyon/Last Revision Received:
25.12.2019

Kabul/Accepted: 27.12.2019

Atıf/Citation:

Güven, Özgüç. (2019). "Kant'ın *Grenze* ve *Schranke* Ayrımı Yoluyla Felsefenin Yapısı Hakkında Bir Soruşturma" *Felsefe Arkivi- Archives of Philosophy*, 51: 379-392.
<https://doi.org/10.26650/arcp2019-5133>

ÖZET

Bu çalışmada Kant'ın *Grenze* ve *Schranke* anlayışı incelenerek bu kavramlar arasındaki ayrımın felsefi etkinliğin yapısını betimlemeye elverişli bir yaklaşım olduğu öne sürülmüştür. Bu bakımdan felsefenin felsefesi (üst-felsefe) tartışmaları açısından söz konusu ayrımın verimli yanıtlar verdiği düşünülmektedir. Böylelikle "felsefe nedir?" sorusuna felsefe tarihi içinde verilmiş pek çok yanıtın, örneğin "felsefe soru sormaktır", "felsefe yolda olmaktır", "felsefe ne türden şeylerin var olduğunu ortaya koymaktır", "felsefe düşünceleri açık kılma etkinliğidir", "felsefe dünya sorunları karşısında bir arayıştır" vb. *Grenze* ve *Schranke* ayrımı yoluyla tutulabileceği savlanmaktadır. Aynı biçimde üst-felsefe kapsamındaki "felsefe neden yapılır?", "felsefede sorular nasıl ortaya çıkar?", "felsefe nasıl yapılmalıdır?" gibi pek çok soru da *sınırları* ve *kısıtlamaları* anarak açıklığa kavuşturulabilir. Anlaşılacağı üzere anılan tüm sorular felsefi etkinliğin kapsamını belirlemeye ilişkindir. Kapsam ise ikili yapıdadır. Birinci kapsam bütün tartışmaların içine konulduğu *kısıtlama* alanıdır. İkinci kapsam ise *sınırlar* alanıdır. Burası filozofun kavramsal donanımını sağlayan ufuk alanıdır. Filozofun elindeki donanımla, belirlediği, düzenlediği ve ne türden şeylerle ilgilendiğini serimlediği alanlar. Öyleyse filozofların birbirlerinden ayrımları *kısıtlamaları* değiştirmeleri ve yeni *sınırlar* çizmeleri üzerinden konulabilir. Bu bağlamda Kant'ın *Grenze* ile *Schranke* ayrımını bilenebilir ile düşünebilir alanı imlemesi açısından dikkat çekicidir. Kant, bilenebilir alanı bir adaya, düşünebilir alanı ise adayı içine alan bir denize benzetir. Ada *sınırlarıyla* bilenebilir, deniz ise *kısıtlamalarla* düşünebilir. Bu ayrım aynı zamanda felsefi kurgulamaların ve metafiziğin alanını gösterir. Bilebilmenin karşısında düşünebilmenin enginliğini anlatır. Ne var ki, Kant'ın *kısıtlamalarıyla* yalnızca düşünebildiğini öne sürdüğü alan, ardından gelenlerce bilenebilir bir alan olarak düzenlendi. Bunun gerisindeki neden ise Kant'ın *kısıtlamaları* yerine yeni *kısıtlamalar* konmasıdır. Öyleyse *kısıtlama* ile *sınırlama* felsefi etkinliğin yapısını anlamak açısından üzerinde durulması gereken kavramlardır.

Anahtar Kelimeler: Üst-felsefe, Kant, sınır, kısıtlama, *Grenze*, *Schranke*

ABSTRACT

In this paper, via Kant's understanding of *Grenze* (boundary) and *Schranke* (limit) it is proposed that these concepts offer an appropriate distinction for describing the structure of philosophical thought. In this respect, it is claimed that the *Grenze* and *Schranke* distinction gives efficient answers to the philosophy of philosophy (metaphilosophy) debates. For instance, concerning "what is philosophy?" many answers have been given such as "philosophy means being on the road", "philosophy is to reveal what kind of things exist", "philosophy is the activity of clarifying thoughts", "philosophy is a quest for the problems of the world" and so on. Thus, it is suggested that *Grenze* and *Schranke* distinction should hold all these answers. Likewise, many questions such as "what is philosophy for?", "how should philosophy be done?", "how do philosophical questions arise?" can be clarified by mentioning the boundaries and limits. As will be understood, all the questions mentioned above are about determining the scope of philosophical activity. The scope is dual. The first scope is the limitation area in which all discussions are put. The second scope is the boundaries area. This is the horizon that provides the philosopher's conceptual equipment. It is this field in which the philosopher exposes his or her own utilities, by which he or she determines and organizes, and what kind of things he or she is interested in. Thus, the distinctions of philosophical thoughts can be established through modifying limits and drawing new boundaries. In this context, Kant's distinction between *Grenze* and *Schranke* is remarkable in terms of determining the field of knowable and the field of thinkable. Kant allegorizes the knowable field to an island and the thinkable field to a sea that includes the island. The island can be known with its boundaries and the sea can be thought with limitations. This distinction also shows the field of philosophical fictions and metaphysics, and explains the vastness of thinking in the face of knowing. However, the field where Kant claims to be able to think only with his limitations has been arranged as a field that can be known by the followers such as Hegel. Behind this variation is the introduction of new limitations instead of Kant's. Thus, boundary and limit are concepts that need to be emphasized in order to understand the structure of the philosophy activity.

Keywords: Metaphilosophy, Kant, limit, boundary, *Grenze*, *Schranke*

Giriş

Çalışmamızda Kant'ın felsefesinde yer alan *Grenze* ve *Schranke* ayrımı¹ yoluyla felsefi soruşturmanın yapısı hakkında bir üst-felsefe [metaphilosophy] tartışması yürütmek amacındayız. Güdücü sorumuz şu: “Nasıl oluyor da felsefi görüşler, tutumlar ya da tavırlar bunca çeşitlilik taşıyabilmektedir?”. Söz konusu soruyu şu alt sorularla birlikte düşünebiliriz: Felsefede nesneleştirme nasıl yapılır? Bakış açısı çeşitliliği nasıl ortaya çıkar? Bir felsefi tavrın haklılığı neye dayanır? Bir felsefi tavır varken bir diğeri nasıl ortaya çıkar?

Bu soruların yanıtını şu öne sürümler üzerinden tartışacağız: Filozoflar, felsefelerinde kendi *kısıtlamaları* (Alm. *Schranke*, İng. limit(ation)) yoluyla *sınırlar* (Alm. *Grenze*, İng. bound(ary)) çizer. Her yeni *kısıtlama* bağlamı, yeni *sınırlar* ortaya koyar. Felsefe, *kısıtlamaların* türetildiği ve onlar yoluyla *sınırların* düzenlendiği bir etkinliktir. Tam bu noktada Kant şöyle der: “hiç kuşkusuz felsefe yalnızca kendi sınırlarını [grenzen] bilmekten oluşur.”²

Şu durumda felsefi etkinliğin yapısının anlaşılması, *Schranke* ve *Grenze* ayrımıyla ne demek istendiğinin sıkı biçimde belirlenmesine bağlı görünmektedir. Almancada ve İngilizcede olağan kullanımda birbiri yerine kullanılabilen bu iki kavramı hangi bakımlardan ayırabileceğimizi Kant felsefesi üzerinden ele alacağız.

1 Sözcüklerin etimolojisine baktığımızda sınırın karşılığı olarak Almancada kullanılan *Grenze*'nin Almancaya Slavcadan geçtiği ve belgelenmiş kullanımının 13. yüzyıla kadar geri gittiği bilinmektedir. 16. yüzyılda Martin Luther'in *Incil* çevirisiyle birlikte kullanımı yaygınlaşır. Jacob ve Wilhelm Grimm kardeşler bu yaygınlığın nedenini Luther'in *Grenze* için bir açıklama yazmış olmasına bağlar. Luther, *Grenze*'yi, *landmarke* yerine kullanmıştır. *Landmarke*, bir araziye belirleyen kesitlere gönderim yapar. Feodal dönemde mülk edinmenin koşulları ile yerel düzenlemeler arasındaki gerilimler *Grenzenin* kullanım bağlamının ortaya çıkmasına yol açar. 19. yüzyıl dolaylarında ulus devletlerin belirişi ile sözcüğün kullanımı politik bir bağlam kazanır. Bunun nedeni politik ve askeri erkin yalnızca arazinin ortasına konumlanmak yerine çok daha geniş bir bölgeye yayılması olarak düşünülür. Böylece sınır düşüncesi gündeme gelir. Sözcüğün daha soyut kullanımının belirlenmesi örneğin bilginin sınırları ya da daha zamansal örneğin tarihsel bir dönemin sınırları olarak genişletilmesi ise 18. ve 19. yüzyılda gerçekleşir. Soyut kullanımıyla ilgili olarak Grimm kardeşler *Grenze* için dünyanın yüzeyindeki alanları bölümlemeye yönelik sanal çizgi anlamında bir başka kullanımın daha olduğunu yazar. Bu kullanımda *Grenze*, görünür olanla düşünülür olan arasında bağ kurmayı içerir. 18. yüzyılla birlikte *Grenze*, sınırı geçme, yasayı çiğneme anlamında kullanılır. Sınırla ilişkili *sınırsızlık* (*Grenzenlosigkeit*) ve *sonsuzluk* (*Unendlichkeit*) bağlamları bu dönemde ortaya çıkar.

Öte yandan Friedrich Kluge “Etymologischen Wörterbuch der deutschen Sprache” adlı eserinde *Grenze*'yi, “*Granne*” sözcüğü ile ilişkilendirilir. (Friedrich Kluge, *Etymologisches Wörterbuch der Deutschen Sprache* (Berlin: Walter de Gruyter, 1975) p. 269.) *Granne* ise bir insana ya da hayvana ilişik kıl demektir. Bu çerçevede *sınır* bir şeye gerçekten ait olmayan fakat ondan tümüyle de ayrı olmayan bir şeydir.

Schranke ise Grimm kardeşlerin sözlüğünde kavga-alanının kapatılması, bent çekilmesi anlamlarıyla yer alır. Türkçede *sınırım*, Yunanca *sinorádan* geldiği bildirilir. *Sinora* iki sözcüğün bileşiminden oluşur: *sin-ora*. *Ora*, sözcüğü *oros*, *orismos*, *orizo* sözcüklerinden türelenen, tanımlamak anlamına gelir. *Sin* de ortaklık, bir aradalık gibi bir ön ek olduğu için *sinora* “bizi tanımlayan alan” anlamındadır.

(Deutsches Wörterbuch von Jacob und Wilhelm Grimm, 16 Bde. in 32 Teilbänden, Leipzig 1854–1961, Quellenverzeichnis Leipzig 1971, Spalten 124–153, hier: Spalte 125 (Kleinschreibung im Original), http://woerterbuchnetz.de/cgi-bin/WBNetz/wbgui_py?sigle=DWB&mode=Vernetzung&tleid=GG27579)

2 Kant, *Kritik Der Reinen Vernunft* A 726 / 727-B 755.

Sınırlamanın³ Ortaya Çıkış Bağlamı

Bir nesne ile dışı belirlendiğinde *sınırlama* ortaya çıkar. Fakat nesnenin ne olduğu, nasıl elde edilebileceği, nerede durduğu/tutulduğu ortaya koyulmadan onu var kılmak olası görünmüyor. Wittgenstein'dan esinle bir nesne düşünebilmek için dünyanın çoktan tasarlanmış olması gerekir çünkü birliğini, nasıl kuşatıldığını ve içinde bulunduğu bütünü göstermeden, kısaca dünyaya yerleştirmeden nesne sergilenemez. Ancak dünya kendiliğinden orada değildir. Oluşturulması için ayırım koymak, kapsamını belirlemek, uzanımını serimlemek gerekir. Bu bağlamda dünya ve içindeki nesnelere belirlemek için *sınırlar* ve *kısıtlamalar* ortaya konulmalıdır. Platon'un "eklem yerlerinden dünyayı ayıran kavramları"⁴ araması işte bu *sınır* ve *kısıt* koyma çabasıdır. Düşünebilmek ve bilmenin sınır koyma ile ilgisini saptayan Aristoteles de *sınırın* [Yun. *peras*] bir şeyi belirleyebilmenin olanağı olduğunu ortaya koyar.⁵

İşte filozof dünya tasarlayarak *sınırlar* ve *kısıtlamalar* koyan kişidir. Filozofun dünyasına göre sınırların yapısı değişir. Sınırlar keskin, silik, belirsiz, kurmaca, doğal, zamansal, soyut olabilir. Şu durumda belirginleştirmemiz gereken *sınır* ve *kısıtlama* ayırımıdır.

Kant'ta Grenze-Schranke İlişkisi

Kant, *Saf Aklın Eleştirisi'nde* (SAE) transendental felsefeye ilişkin alışkın olunması gereken en yüksek kavramın olanaklı ve olanaksız arasındaki ayırım olduğunu belirtir.⁶ Ardından şöyle sürdürür: "Her ayırım bölünebilir bir kavram gerektirdiğinden çok daha yüksek bir kavramın verilmesi zorunludur. Bu ise genel olarak bir nesnenin kavramıdır." Demek ki, Kant için nesnenin nasıl olanaklı olduğu transendental felsefenin anlaşılması için kaçınılmazdır. Yukarıda giriş bölümünde öne sürdüğümüze uygun olarak nesnenin olanağının *sınır* ve *kısıtlama* ayırımıyla ilgisini açık kılarak devam edelim.

Rudolf Eisler⁷ ve Hermann Cohen gibi Kant'la yakından ilgilenen pek çok akademisyen *sınır* ve *kısıtlama* ayırımının anlaşılmasının Kantçı felsefeyi kavramak açısından son derece önemli olduğunu bildirir. Hatta Cohen, Kantçı felsefeyi sınır-kavramların felsefesi olarak niteler.⁸ Bununla birlikte söz konusu ayırımın Kant'la başladığını öne sürmek yanlış olacaktır. Kant öncesi felsefe

3 Sınırlamayı, *sınır* ve *kısıtlama* bağlamını kapsayan çatı bir kavram olarak kullanıyoruz.

4 Plato, "Phaedrus", içinde *Complete works*, ed. D S Hutchinson John M.Cooper (Indianapolis, Ind.: Hackett Pub., 1997), xxx, 1808 454e.

5 Aristoteles için sınır şu anlamlara gelir:

1) Her bir şeyin en uzak noktası ve dışında bir şeyin hiçbir parçasını bulmanın olanaklı olmadığı ilk nokta ve kendisinden beride onun her parçasının bulunduğu ilk nokta 2) büyüklüğün her türlü formu veya büyüklüğü olan bir şeyin formu 3) her şeyin ereği (hareket ve eylemin başlangıç noktası değil, varış noktası. Ancak kimi zaman hem varış noktası, hem de hareket noktası eş deyişle ereksel neden) 4) her şeyin formel tözü ve özü. Çünkü formel töz ve öz, bilginin sınırır ve bilginin sınırı olarak, nesnenin de sınırır. O halde açık olarak "sınır"ın ilke kadar, hatta ondan daha fazla sayıda anlamları olduğu ortaya çıkmaktadır: Çünkü ilke bir sınırır; ama sınır, her zaman bir ilke değildir. (Aristotle, "Metaphysics", içinde *The Complete Works of Aristotle: the Revised Oxford Translation*, ed. Jonathan Barnes, c. II (Princeton: Princeton University Press, 2014), V, 17, 1022a4–5).

6 Immanuel Kant, *Kritik Der Reinen Vernunft* (Hamburg: Felix Meiner, 1956) A290-B346.

7 Rudolf Eisler, *Kant Lexicon* (Hildesheim: Olms, 1961), 225.

8 Hermann Cohen, *Kants Theorie der Erfahrung* (Berlin: Ferd. Dümmler's, 1871) p. 96.

geleneğinde ayırım zaten vardır.⁹ Serena Feloj, Kant'ın *Grenze* ile *Schranke* arasında yaptığı ayırımın, Galileo, Kopernikus ve Wollfçu felsefe çizgisinde bulunduğunu öne sürer.¹⁰ Feloj'a göre, Kant Hermann Samuel Reimarus'un *Vernunftlehre* eserinde yaptığı ayırımı sürdürmüştür. Fulda'da da, Kant'tan önce Leibniz'in dinamik ile ilgili çalışmalarında *Grenze* ile *Schranke* sözcüklerini Latince *terminus* ve *limes*'la ilişkilendirdiğini bildirir.¹¹ *Terminus*, bir arazinin sonu ya da belirlenimdir. *Limes* ise olumsuz, belirsiz biçimde düzenlenmişlik durumuna ve tamamlanamazlığa karşılık gelir. Leibniz'in sonsuz küçüklükler ve *monadlar* hakkındaki soruşturmaları onu sınırlamanın türleri hakkında araştırmaya yönlendirmiş görünmektedir. Kant *Grenze* ile *Schranke* ayırımının *terminus* ile *limes* ayırımına karşılık geldiğini göstererek: "*limes* (Schranke), *terminus*'tan (*Grenze*) farklıdır"¹² demektedir.

Söz konusu bağlamda öğrencilerinden gelen ders notlarında Kant'ın *limes* (Schranke) ile *terminus* (Grenze) ayırımını olgunluk döneminde de koruduğu görünmektedir. Eleştirileri tamamladığı 1780-1790 yıllarından sonra 1790-1791 yılları arasında tarihlendirilen ontoloji ders notlarında Kant şöyle demektedir:¹³

Anlama yetisinin saf bir kavramı olan *kısıtlama* kavramı, matematiksel bir kavram olan *sınır* kavramı ile bağlantılıdır, tıpkı sonsuzluk kavramı gibi. Kendinde bir şeyin ölçüsü tümlüktür [totality] ve bu, şeylerin olağan ölçüsü olan mutlak büyüklüktür çünkü bütün [all] şeyler bu tümlüğün sınırlandırılmasıyla olanaklıdır. *Sınır* kavramı yalnızca fenomenlere <phenomenis> ilişkindir fakat *kısıtlama* ise *noumenonlarla* <noumenis>. Katı uzay sınır olarak yüzeyi, düzlemsel uzay sınır olarak çizgiyi, çizgi ise noktayı barındırır. (...) *Kısıtlama* <limes> ise değillemidir böylelikle bir şey en büyük şey olamaz <ut ens non sit maximum>.

Benzer biçimde 1794-1795 yılları arasında tarihlendirilen ontoloji ders notlarında Kant şöyle demektedir:¹⁴

Bir büyüklüğün neden bitimli olmadığıın temeline değilme denir. Kendisi uyarınca *kuantumun* en büyük <maksimum> olmadığı şeye, *kısıtlama* ya da *kuşatma* [boundedness]¹⁵ denir.

9 Bu nedenle *Grenze-Schranke* tartışmasına Kant'ın eleştiri öncesi dönemindeki çalışmalarında da rastlanır. Bu konuda bkz. Ebru Pehlivan, "Kant'ın Eleştiri Öncesi Eserlerinde Sınır Kavramı", *Felsefe Arkivi* II, sayı 47 (2017): 46-54.

10 Serena Feloj, "Metaphor and Boundary: H. S. Reimarus' Vernunftlehre As Kant's Source", *Lebenswelt* 1, sayı 1 (2011) 36.

11 F. Fulda, "Grenze, Schranke", içinde *Historisches Wörterbuch der Philosophie*, ed. Joachim Ritter ve Karlfried Gründer (Basel: Schwabe, 1974) 875.

12 Immanuel Kant, *Lectures on Metaphysics*, çev. Karl Ameriks ve Steve Naragon (Cambridge: Cambridge University Press, 1997) 28:644.

13 Immanuel Kant, *Lectures on Metaphysics*, çev. Karl Ameriks ve Steve Naragon (Cambridge: Cambridge University Press, 1997) 28:570 334.

14 Immanuel Kant, *Lectures on Metaphysics*, çev. Karl Ameriks ve Steve Naragon (Cambridge: Cambridge University Press, 1997) 29:994 463.

15 Boundary ile boundedness ayırımını tutmak için, kuşatmayı kullanmayı seçtik.

Yalnızca aklın nesnesine *kısıtlanmış* [*limited*] denir, görünün nesnesine ise *sınırlandırılmış* [*bounded*] denir. Benzer biçimde *kısıtsız* ve *sınırsız*, salt aklın ya da duyuların bir nesnesi olup olmadığına göre denir.

Öyleyse *sınırlar*, *kısıtlamalardan* ayrıdır. Anlama yetisinin bir varlığının (noumenon) yalnızca *kısıtlamaları* (<limites; G: Schranken>) bulunur e.d. değilleme yalnızca anlama yetisine göre düşünülür. Demek ki, *kısıtlama* buradadır: bu nedenle bir noumenal kuantum <quantum noumenon> anlama yetisi aracılığıyla düşünülen bir büyüklüktür ve en büyük <maksimum> olmamak bakımından *kısıtlanmıştır* ve değilleme *kısıtlama* (<limes; G: Schranken>) olarak adlandırılır çünkü kendi bağlamında kısıtlanmıştır. Sözelimi insanın anlama yetisinin *kısıtlamaları* ya da *sınırları*, istenç.

Öte yandan, fenomenal bir kuantum <quantum phaenomenon>, büyüklüğünün belirlenimi ya da değillenmesi aynı zamanda görüye <intuitus> aitse *sınırlanmıştır* ya da bu şu demektir, *kısıtlamanın* temeli uzayda olumlu bir şey içerirse.

Görünün *kısıtlanması* yoluyla belirlenen olumluya *sınır* denir.

Öyleyse, bu noktaya kadar Kant şunları söyler, *sınır* görünüşlerle ilgili, *kısıtlama* ise kendinde şeylere ilgilidir. Bunun yanı sıra bir büyüklüğün sürekliliği de *kısıtlamayla ilişkilidir*. Belli bir büyüklüğü bir sona ulaşmadan bölebilme *kısıtlamanın* konusudur. Şu durumda *Grenze* ile *Schranke* ayrımı yoluyla Kant, kendi felsefesinin kurucu kavramları olan aşkınlık, transendentallik, olanaklı deneyim, görünüşler ve kendinde şeyler arasında ayrımları tutar.¹⁶ Şimdi bu ayrımları ayrıntılı biçimde ele alalım.

Kant'ın Adası

Kant *Grenze* ile *Schranke* ayrımını ortaya koymak için *Saf Aklın Eleştirisi'nin* farklı bölümlerinde ada metaforunu kullanır:¹⁷

[Şimdiye dek] saf anlama yetisinin ülkesi boyunca gezinmek ve her bir parçasını soruşturmakla kalmadık, fakat aynı zamanda onu araştırdık ve içindeki her şey için bir yer belirledik. Ne var ki, bu ülke bir adadır, doğanın kendisince değişmez *sınırlarla* kapatılmıştır. Orası doğruluğun alanıdır (çekici bir ad), engin ve fırtınalı bir okyanusla çevrelenmiştir. Öyle ki, orada sis bulutları ve hızla eriyip yiten buzdağları, uydurma öykülerle yeni yerlerde keşif yolculuğuna çıkmış hayalperest denizciyi boş umutlara düşürmekte ve onu hiçbir zaman bırakamayacağı ama hiçbir zaman da sonuna dek götüremeyeceği serüvenlere sürüklemektedir.

16 Bu ayrımı başka bir dilegetirilişi ise şöyledir: “Schranke, fenomenal sınırı belirleyerek bilginin meşru alanını tayin ederken, aklın neyi bilemeyeceğine de işaret etmektedir. Grenze ise dışarıda neyin kaldığına göndermede bulunmak amacıyla kullanıldığından Kant, metafizik söz konusu olduğunda Grenze sözcüğünü tercih etmiştir.” Ebru Pehlivan, “Kant'ta Öznenin Bilme, Eyleme ve İnanma Bakımından Sınırları”, içinde *Uluslararası İstanbul Felsefe Kongresi Bildiri Kitabı*, ed. Mehmet Güneç (İstanbul: Mantık Derneği Yayınları, 2018), 102.

17 Kant, *Kritik Der Reinen Vernunft* A236-B294/295.

Şu durumda ada metaforuyla *sınırların* bilginin ve doğruluğun alanını belirlediğini söyler. Bir de adanın dışı vardır, burası ise bilinmezler, yanlısamalar ve çatışkılar alanıdır. Anlama yetisi olağan kullanımı dışında buralarda da gezinmek istediğinde *kısıtlamalarla* karşılaşır ve işlevsiz kalır.¹⁸ Şu durumda o adanın yetisidir. Fakat, gerçekte sınırlanmış olsa da ada yayılımı belli olmayan bir alandır. Kant şöyle demektedir:¹⁹

Dünyanın yüzeyini (duyusal görünüşle uyumlu biçimde) bir tabak olarak tasarlısam, ne kadar yayıldığını bilemem. Fakat deneyim bana şunu öğretir: nereye gidersem gideyim beni çevreleyen ve daha da ilerleyebileceğim bir uzay görürüm bundan dolayı, herhangi bir zamanda edimsel bilginin *kısıtlamalarını* bilirim fakat dünyanın tüm olanaklı betimlenişinin sınırlarını bilemem.

Biz *sınırlarla* neyin adada olduğunu biliriz ama bilinenler tüketilebilir değildir. Bu adadan öteye bakıldığında göz eriminin ötesinde belirsizlikler içinde kendini sunan *kısıtlamalar* fark edilir. Burası adanın dışıdır. Ayrı ayrı sunulsa da dış ve iç birliktedir. Bu ise transdental felsefedir.

Şimdi sırasıyla sınır ve kısıtlamanın Kant'taki kullanımına yakından bakalım.

Grenze

Kant'ın eleştirel felsefesi belirleyici yargı ile düşünümsel yargı ayrımı üzerinden düşünüldüğünde *sınırın* genellikle belirleyicilikle ilgili olduğu görülür. Kant bu belirleyicilik bağlamını imlemek için *sınırı* şu kapsamda kullanır:

1. Saf aklın bütün kapsamını hem *sınırları* hem de içeriğiyle eksiksiz ve genel ilkelere göre belirleyebilmek için.²⁰ Bir başka deyişle saf aklın kaynakları ve *sınırlarının* belirlenmesi için²¹

18 Keskin de, sınırlama yoluyla Kant'ın bilme ve düşünme alanlarının belirlendiğini öne sürmektedir. Bkz. Gamze Keskin, "Kant'ın Ontolojik Kanıt Eleştirisinin Epistemolojik Temelleri" FLSF (Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi), Sayı 27, (2019), 105.

19 Kant, *Kritik Der Reinen Vernunft* A759-B787.

20 Immanuel Kant, *Gelecekte Bilim Olarak Ortaya Çıkabilecek Her Metafizığe Prolegomena*, çev. İonna Kuçuradi ve Yusuf Örnek (Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu, 2002) 9.

21 Kant, *Kritik Der Reinen Vernunft* A11-B25.

2. Bilginin olanağının ortaya konulması, bilinebilir alanı saptamak ve deneyimin alanına işaret etmek ve yetilerin sunduğu kavrayışın ötesinin boş uzay olduğunu bildirmek için.²² Bunun yanı sıra neyin bilinemeyeceğini göstermek için.²³
3. Anlama yetisinin kullanım kapsamını²⁴ bunun yanı sıra bilme yetilerinin işbirliğini ve ayrı çalışma alanlarını vurgulamak için. Özellikle de anlama yetisi ve akıl ayrımının belirginleşmesinde *sınırların* çizilmesi gereklidir çünkü anlama yetisi kendiliğinden kendi *a priori* koşullarında çalışan bir yetidir buna karşılık akıl ise koşullu olanı koşulsuza taşımak ister. Akıl burada deneyimin *sınırlarının* aşılması ya da korunması sorunuyla karşılaşır.²⁵ Çünkü anlama yetisi *sınırları* aştığının farkına varmaz.²⁶
4. Mantiğın alanının belirlenebilmesi için.²⁷

22 “Eğer bir bilginin bilim olarak serimlenmesi isteniyorsa, her şeyden önce onu diğer bilgilerden ayırmanın, yani ona özgü olanın kesinlikle belirlenebilmesi gerekir; aksi halde bütün bilimler birbirine karışır ve hiçbiri kendi yapısına göre, esaslı bir biçimde ele alınamaz.” Kant, *Gelecekte Bilim Olarak Ortaya Çıkabilecek Her Metafizığe Prolegomena*, 13.

“Öyleyse tüm insan bilgisi görülerle başlar, oradan kavramlara gider ve de idelerle sonlanır. Gerçi her üç öge açısından, ilk bakışta tüm deneyimin *sınırlarını* [*Grenzen*] küçümsüyor görünen *a priori* bilgi kaynakları taşıyor olsa da tamamlanmış bir eleştiriyi bizi tüm aklın kurgusal kullanımında bu öğelerin hiçbir zaman olanaklı deneyim alanının ötesine geçemeyeceğine ve bu en yüksek bilgi-yetisinin gerçek görevinin tüm yöntemleri ve bunların ilkelerini yalnızca tüm olanaklı birlik ilkeleri -aralarında erekların birliği en önemli olmak üzere- ile uyum içinde doğanın en içlerine dek ulaşabilmek için kullanmak olduğuna, ama hiçbir zaman onun *sınırlarının* [*Grenze*] ötesine yükselmemesi gerektiği çünkü onun dışında bizim için boş uzaydan başka birşeyin bulunmadığına inandırır” Kant, *Kritik Der Reinen Vernunft* A VIII, A 702-B730.

23 “Olanaklı deneyimin *sınırlarının* ötesinde bulunana bilmek şöyle dursun, hakkında tahminde bulunmaya bile kendilerine izin verilmemiştir; sadece yaşamda anlama yetisinin ve istemenin yönetilmesi için olanaklı, hatta onusuz olunamaz olan bir şeyi (kurgusal kullanılış için değil —çünkü ondan vazgeçmelidirler—, yalnızca pratik kullanılış için) var sayabilirler.” Kant *Gelecekte Bilim Olarak Ortaya Çıkabilecek Her Metafizığe Prolegomena* 27.

24 Kant, *Kritik Der Reinen Vernunft* A XVI.

25 “Anlama yetisinin kendiliğinden -kendisine yabancı yasalarca zorlanmadan, tamamıyla kendi isteğiyle- yalnızca düşünce varlıklarının oluşturduğu alana dalması tehlikesi yoktur. Ama anlama yetisi kurallarının deneyimdeki hep koşullu olan kullanılışından tam tatmin olamayan akıl, bu koşullar zincirinin tamamlanmasını isterse, o zaman anlama yetisi kendi alanının dışına sürüklenerek, bir yandan bunca uzaklara giden bu dizide hiçbir deneyimin kavrayamayacağı deneyim nesnelere tasarımlar, bir yandan da (bu diziyi tamamlamak için) deneyimin büsbütün dışında *noumenonlar* arar; öyle ki bu zinciri onlara bağlayabilin, böylece de en sonunda artık deneyimin koşullarından bağımsız olarak tutunduğu şeyi yine de tamlatabilsin. İşte bunlar transendental idelerdir. Bu ideler aklımızın doğal belirleniminin hakikî ama gizli amaçlarına göre, aşırı kavramlara değil de sırf deneyimin kullanılışını sonsuza dek geliştirmeye eğilimli olsalar bile, yine de ölenemeyen bir kuruntuyla anlama yetisine *aşkın* kullanılışın yolunu açabilirler. Bu kullanılışın, yanıltıcı olduğu halde, deneyimin *sınırları* [*Grenzen der Erfahrung*] içinde kalması —bunda ne kadar kararlı olunursa olsun— sağlanamaz; ancak bilimin öğrettikleriyle ve büyük çaba harcayarak *sınırlar* içinde tutulabilir.” Kant, *Gelecekte Bilim Olarak Ortaya Çıkabilecek Her Metafizığe Prolegomena* 85-86.

26 “Anlama yetisi deneyimin evine çok daha geniş bir bölme ekler, bunu sırf düşünce varlıklarıyla doldurur ve başkaca doğru olan kavramlarıyla kullanılışının *sınırlarını* aştığının, bir defacık bile olsun, farkına varmaz.” Kant, *Gelecekte Bilim Olarak Ortaya Çıkabilecek Her Metafizığe Prolegomena* 67-68.

27 Kant, *Kritik Der Reinen Vernunft* B VIII.

5. Metafiziğin boyutlarını ortaya koymak için.²⁸ Bu bağlamda *sınırların* belirlenmesi dogmatik olmayan yeni metafizik anlayışın olanağıdır.²⁹ Böylece kurgusal aklın kullanımı sırasında asla deneyimin *sınırlarının* ötesine geçmeye girişilmemesi için.³⁰
6. Yargıların alanı tüm olanaklı deneyimi aşarak *sınırların* ötesine taşındığında,³¹ yanılısamanın ortaya çıktığını imlemek için.³² Kant'a göre kendinden önceki metafizikçiler sınırlar hakkında düşünmedikleri için altından kalkamayacakları düşüncülerin peşine düşmüşlerdir.³³
7. Kant *Grenze* kavramını bilginin (*Erkenntnis*) alanını ve bu alanın dışında kalan *ideleleri* işaret etmek için kullanır. Bu bağlamda *noumenon*, negatif kullanımıyla bir *sınır-kavram* (*Grenzbegriff*) olarak Kant felsefesinde yer alır.³⁴

Dolayısıyla Kant'ta *sınırlar*, belirleyici, saptanabilen, aşılma tehlikesi bulunan ancak içinde kalınması gereken bağlama işaret eder.

Schranke

Kant'ın *Schranke*'yi kullanım biçimleri göz önünde tutulduğunda anlama yetisindeki ile akıldaki kullanımına ilişkin ayırım yapmak gerekli görünmektedir. Bu kullanım bağlamı farklılığına karşın her iki kısıtlamada ortak olan tüketilemezlik vurgusudur.

Anlama yetisinin saf kavramları açısından düşünüldüğünde *kısıtlama* bir kategoriye karşılık gelir. Nitelik üst başlığının altında sıralanan *gerçeklik*, *değilleme* kategorilerinin ardından *kısıtlama* kategorisi yer alır. Kant şöyle der: “*Kısıtlama* [*Einschraenkung*], *değilleme* ile *gerçekliğin* birleşiminden başka bir şey değildir.”³⁵ *Kısıtlama*, anlama yetisinin yargılardaki mantıksal işlevlerinde de sonsuz [*Unendliche*] işlevine karşılık gelir.

Yukarıda Kant'ın ders notlarında konu ettiğimiz kendisi aracılığıyla belli bir kuantumun son büyüklük olmadığını belirleyen *kısıtlama* düşüncesidir. Bu durumu Kant, *Saf Aklın Eleştirisi* B182/ B183–A143'te şöyle açar: Duyum zamanda bir varolana karşılık gelir. *Değilleme* ise zamanda bir varolmayana karşılık gelir. *Gerçeklik* ile *değillenmenin* karşıtlığı aynı zamanın dolu ya da boş ayırt

28 Kant, *Kritik Der Reinen Vernunft* B XXII.

29 Kant şöyle demektedir: “Metafiziği yeniden doğrultacak saf aklın eleştirisidir. Metafiziğin olanağını ya da olanaksızlığını saptayacak ve kaynaklarını açığa çıkaracak, *sınırlarını* gösterecek akıl yetisinin eleştirisidir.” Kant, *Kritik Der Reinen Vernunft* A XVI.

30 Kant, *Kritik Der Reinen Vernunft* B XXIV.

31 Kant, *Kritik Der Reinen Vernunft* A3–B6.

32 “Görünüş deneyimde kullanıldığı sürece doğruluğu meydana getirir, ama deneyimin *sınırları* geçip aşkın olduğu anda kuruntudan başka bir şey ortaya çıkarmaz.” Kant, *Gelecekte Bilim Olarak Ortaya Çıkabilecek Her Metafiziğe Prolegomena*, 42.

33 Dogmatik metafizikçiler “saf aklın meşru ve doğal ama sırf deneyimde kullanılacak kavramları ve ilkeleriyle, — böyle bir saf anlama yetisinin yapısını ve olanağını ya hiç düşünmemiş ya da düşünmemiş oldukları için— belirli sınırlarını bilmedikleri ve bilemeyecekleri kavrayışlar peşine düşmüş olanların bile aklına gelmedi.” Kant, *Gelecekte Bilim Olarak Ortaya Çıkabilecek Her Metafiziğe Prolegomena* 65.

34 Immanuel Kant, “Kritik der reinen Vernunft”, içinde *Kant's gesammelte Schriften Preußische Akademie der Wissenschaften*, c. 3 (Berlin: Georg Reimer, 1911) A 253–B308, A288–289–B345.

35 Kant, *Kritik Der Reinen Vernunft* B111.

edilmesini sağlar. Her bir duyumun bir derecesi ya da büyüklüğü bulunur. Bu derece yoluyla aynı zaman daha çok ya da daha az olarak doldurulabilir. Aynı nesnenin tasarımına ilişkin olarak sıfırlanana kadar duyunun dereceleri bulunur. Dolayısıyla *gerçeklik* ile *değilleme* arasında bir bağıntı ve bağ hatta geçiş bulunur ki her *gerçeklik* bir *quantum* olarak tasarlansın. İşte bir kategori olarak düşünüldüğünde *kısıtlama* herhangi bir büyüklüğün dereceli olarak ele alınabilmesini sağlar. Buna koşut olarak SAE A166-B207'de Algının Beklentileri [*Antizipationen der Wahrnehmung*] bölümünde Kant şöyle der: “tüm görünüşlerde, gerçek olan [Reale] duyumun nesnesi yoğunluklu bir büyüklük taşır e.d., derece taşır. Niteliklerin yoğunluğu sıfırlanana kadar azalabilir.”³⁶ Demek ki, *kısıtlama* belirli bir niceliğin durmaksızın bölünebilme olanağını karşılar. Ondalık basamakları düzenli yinelenmeden süren bir büyüklüğü düşünme, bir başka deyişle bir orantı yoluyla düşünemeyen bir büyüklüğü düşünmek bir *kısıtlama* yoluyla olanaklıdır. Şu durumda sonlu ötesi bir büyüklük olan N_1 alanı *kısıtlama* yoluyla elde edilir.³⁷

Akıl söz konusu olduğunda, Kant'ın yukarıda andığımız ada benzetmesinde olduğu gibi ötede olan, aşan, kendisi yoluyla sınırların konulduğu bir kuşatma söz konusudur. Bu bağlamda matematik ve doğa bilimleri açısından bilim yapmanın aklın yapısından kaynaklanan *kısıtlamaları* olduğu ancak bu bilimlerde elde edilen bilginin *sınırsız* olduğu görülür.³⁸ Ada, belirlenebilir olmak bakımından *sınırlar* içerir fakat bu sınırlar kapsamında nesnelere ve onların bilgisi engindir. Öte yandan adayı çevreleyen deniz bu adanın *kısıtlamasıdır*. Bundan dolayı Kant “öyleyse tüm olanaklı dünya betimlemelerinin sınırını [Grenze] değil, her defasında gerçek dünyanın *kısıtlamalarını* [Schranken] bilirim”³⁹ demektedir. Bununla birlikte akıl, kendisinde bulunan ideler yoluyla,

36 Kant, *Kritik Der Reinen Vernunft* A3-B6.

37 “Sınırlar [grenzen] (yer kaplayan varlıklar söz konusu olduğunda) belirli bir yerin dışında bulunan ve onu çevreleyen uzayı varsayar. *Kısıtlamalar* [Schranken] ise böyle bir şeyi gerektirmezler; onlar yalnızca, mutlak tam olmadığı sürece büyüklüğü etkileyen değillmelerdir.” Kant, *Gelecekte Bilim Olarak Ortaya Çıkabilecek Her Metafizığe Prolegomena* 106.

38 Matematik ve doğa biliminde insan aklı *kısıtlamalar* [Schranken]tanır ancak *sınır* [Grenze] tanımaz; yani kendi dışında, hiç ulaşamayacağı bir şeyin olduğunu kabul eder, ama kendisinin, kendi iç gelişiminde tamamlanacağını değil. Matematikte kavrayışların genişlemesi ve hep yeni buluşlar yapma olanağı sonsuzdur; aynı şekilde, sürdürülen deneyim ve bu deneyimin akılla birleştirilmesiyle yeni doğa özelliklerinin, yeni güçlerin ve yasaların bulunması olanağı da sonsuza gider. Ne var ki, buradaki *kısıtlamalar* [schranke] yanlış değerlendirilmemelidir, çünkü Matematik yalnızca *görünümlere* götürür ve duyusal görünümün nesnesi olmayan şey —Metafizığın ve Ahlakın kavramları gibi—, onun alanının dışında kalır; Matematik ona götürmez, ona gerek duymaz da. Dolayısıyla bu bilimlere sürekli bir ilerleme ve yaklaşma, bir çeşit dokunma noktası ya da çizgisi yoktur. Doğa Bilimi şeylerin içini, yani kendisi görünüş olmayan ama yine de görünüşlerin en üst açıklama nedeni işini görebilecek şeyi bulmamızı hiçbir zaman sağlayamaz; ayrıca bunu kendi fiziksel açıklamaları için de gereksinmez; hem, böyle bir şey (söz gelişim maddesel olmayan şeylerin etkilemesi) ona başka bir yerden sunulsa bile, onu kuşkusuz reddetmesi ve açıklamalarını geliştirirken araya sokmaması; bu açıklamalarını da hep yalnızca, duyu nesnesi olarak deneye giren ve bizim gerçek algımızla deney yasalarına göre bağlantılar içine sokulabilen şeylerle temellendirmesi gerekirdi. Kant, *Gelecekte Bilim Olarak Ortaya Çıkabilecek Her Metafizığe Prolegomena* 107.

39 Kant, *Kritik Der Reinen Vernunft* A758-B786.

deneyimde kalmanın ve yalnızca doğaya bakmanın *kısıtlamalarından* kurtulmak ister.⁴⁰ Bilindiği üzere ideler deneyimde nesnesi bulunmayan kavrayışlardır. Olanaklı deneyimin mutlak bütünlüğü idelere gönderim yapar. Başka deyişle verilmiş koşullu bir durum açısından zorunlu olan koşullar bütünlüğünün koşulsuzluğudur. Koşullu olan, *sınırlara* göre düzenlenir ne var ki bu *sınırlar* aşılmak istenir. İnsan böylesi bir varlıktır. Koşullu olanı aşım koşulsuza ulaşmak ister. Bir başka deyişle, insanın ötesi deniz, insan için özgürlük alanıdır. *Sınırlar* insan için neyin bilinebileceğini saptarken, *kısıtlamalar* bilmenin ötesinde düşünülebilir bir dünya olduğunu imler. Kant açısından *noumenonların*, *sınır-kavramlar* olduğunu yukarıda belirtmiştik. Fakat bu *sınır-kavramlara* ilişkin aklın *kısıtlamaları* olmasaydı yanılmalara düşmek kaçınılmaz olurdu.⁴¹ Öyleyse, *sınırlar* bilenebilir olanın alanını çizerek olumlu olanla ilişkilendirilirken, *kısıtlamalar* olumsuz, aşılamaz olanı imlerler.⁴²

Şu durumda anlama yetisiyle ilgili kullanımında *kısıtlama* bilmenin tüketilmezliği ile, akıl açısından kullanımında ise düşünmenin tüketilemezliği /tamamlanmamışlığı ile ilgilidir.

İmgelem açısından düşünüldüğünde, kısıtlamalar kolaylıkla aşılabılır. İmgelem özgür oyununda *kısıtlama* tanımayabilir.⁴³

Sonuç

Felsefenin olanağı açısından düşünüldüğünde sınırlandırmalar, herhangi bir olgusal durumun tekelliğini aşan, tümel felsefe yapma tarzının koşuludur. Her felsefe tavrı kendi *sınırlarını* koymakla ilgili çaba içerir. Neyin var olduğu, bilinebileceği, *sınırların* ötesinde olduğunun tartışılması bütün bunları kapsayan başka bir alanı gerektirir. İşte burası *kısıtlamalarla* imlenen alandır. Eş deyişle *sınırlar* kendi kendini sınırlandırmaz. Bu sınırlandırmayı *kısıtlamalar* yapar. Ancak *kısıtlamalar* da mutlak değildir. Filozoftan filozofa, hatta filozofun kendi kişisel gelişiminin aşamalarında yıkılır. Sözelimi Hegel Kant'ın kısıtlamalarını şu sözleriyle eleştirir:

40 “Tüm olarak doğal saf aklın asıl işini —onu, sırf doğaya bakmayı bir yana bırakıp olanaklı tüm deneyimin ötesine gitmeye ve bu çabayla (ister bilgi, ister aklımı çıkarımlar olsun) Metafizik denen şeyi gerçekleştirmek zorunda bırakan işini— oluşturan bütün transendental idelere baktığımda, sanırım, farkına varırım ki, bu doğal yatkınlığın yöneldiği amaç, kavrayışımızı deneyimin kısıtlamalarından [schränken], ve sırf doğaya bakmanın kısıtlamalarından [Schränken], önüme hiç olmazsa saf anlama yetisi nesnelere kapsayan, hiçbir duyusallığın ulaşamayacağı bir alan açılacak kadar kurtarmaktır.” Kant, *Gelecekte Bilim Olarak Ortaya Çıkabilecek Her Metafizığe Prolegomena* 117. (185, 4:362)

41 “Aklın kullanılmasını sırf olanaklı deneyimle kısıtlayan [einschränken] ilkelimiz, kendileri de aşkın duruma gelebilir ve —dikkatli bir eleştiri aklın kısıtlamalarını [Schränke] onun deneyimsel kullanımında da gözetme ve iddialarına hedefini çizmeseydi— aklımızın kısıtlamalarını [Schränke] şeylerin kendilerinin olanağının kısıtlamaları [Schränke] olarak ilan edilebilirdi.” Kant, *Gelecekte Bilim Olarak Ortaya Çıkabilecek Her Metafizığe Prolegomena* 164.

42 (...) bütün sınırlarda [Grenzen] pozitif bir şey vardır (söz gelişi yüzey, cisimsel uzamın sınırıdır, ama kendisi de bir uzaydır; nokta bir çizginin sınırıdır [Grenze], ama yine de uzayda bir yerdir); buna karşılık kısıtlamalar [Schränken] yalnızca negatif olur. Kant, *Gelecekte Bilim Olarak Ortaya Çıkabilecek Her Metafizığe Prolegomena* 108.

43 Hayalgücü arada sırada havalarda dolaşırsa, yani ölçülü davranıp kendini deneyimin kısıtlamaları [Schränken] içinde tutmazsa, belki bağışlanabilir; çünkü o böyle bir özgür atılımla canlanır, güçlenir; onun bu atılmağını dizginlemek, gevşemesini gidermekten her zaman daha kolaydır. Ama işi düşünmek olan anlama yetisi, bunun yerine havalarda dolaşırsa, hiçbir zaman bağışlanamaz; çünkü hayalgücünün havalarda dolaşmalarına, gerektiğinde, sınır [Grenze] koymaya yardım edecek olan ancak odur. Kant, *Gelecekte Bilim Olarak Ortaya Çıkabilecek Her Metafizığe Prolegomena* 69.

“Bir yandan anlama yetisinin yalnızca görünüşlerin bilgisini elde ettiğini, öte yandan bu tür bilginin, bilmenin daha öteye gidemediğinden öte mutlak bir şey olduğunu ve bunun insan bilgisi için doğal mutlak bir *kısıtlama* [*Schranke*] olduğunu koruyarak, benimsemek tutarsızlıktır.”⁴⁴

Daha sonra ise kısıtlamaların aşılabilir olduğunu Hegel şöyle duyurur:⁴⁵

Felsefenin her bir bölümü felsefi bir bütündür, kendini kendi içinde kapayan bir çemberdir; ama felsefi İdea özel bir belirlilik ya da öge içinde oradadır. Tekil çember, kendi içinde bütünlük olduğu için, kendi ögesinin kısıtlamalarını [*Schranke*] parçalayarak daha geniş bir alan [*sphaere*] kurar; bütün kendini buna göre her biri zorunlu bir aşama [*moment*] olan çemberlerden bir çember olarak sunar, öyle ki kendine özgü öğelerinin dizgesi bütün İdeayı oluşturur ve İdea da kendi payına eşit ölçüde her bir tekil çemberde görünür.

Felsefi tavrın birliği *sınırlar-kısıtlamalar* arasındaki bağıntıda kurulur. Bu bağıntı yoluyla filozoflar adaları betimler, denizlere işaret eder. Böylece sınırlar değiştirilir, yeniden düzenlenir, ilkeler ya da yasalar ortaya konulur.

Sınırlar-kısıtlamalar arasındaki bağıntının tüketilemezliği *philosophia perennis*'tir: Hep yeniden doğan felsefe. Felsefede tartışmaların tüketilemezliği sınırlandırmalarla ilgilidir. Gerçekten de Kant sonrası Alman İdealizmi, Kant'ın *kısıtlamalarını* ortadan kaldırıp, felsefede yeni *sınırları* çizmiştir ya da olanları silikleştirmiştir. Örneğin Hegel'in *sınırı* iki belirlenimi yalnızca birbirinden ayırarak değil aynı zamanda birleştirerek belirlemesi başka bir deyişle sınırları silikleştirerek yaptığı sınırsızlık vurgusu⁴⁶ yeni *kısıtlamaları* imler.

Şu durumda yeni sınırlandırmalar yoluyla felsefi etkinliğin sonu yoktur. Felsefeyi bitirdiğini öne süren Wittgenstein bile, *kısıtlamaların* farkında olarak merdiveni tekmelemek zorunda kalır.⁴⁷

44 Georg Wilhelm Friedrich Hegel, *Encyklopädie der philosophischen Wissenschaften im Grandrisse* (Berlin: Verlag von L. Heimann, 1870) §62 86.

45 Georg Wilhelm Friedrich Hegel, *Encyklopädie der philosophischen Wissenschaften im Grandrisse* (Berlin: Verlag von L. Heimann, 1870) §15 45.

46 Enver Orman, *Hegel'in Mutlak İdealizmi* (İstanbul: Belge Yayınları, 2015) 146.

47 “Benim tümcelerim şu yolla açılmayıcıdır ki, beni anlayan, sonunda bunların anlam-dışı [Unsinning] olduklarını görür, onlarla—onlara tırmanarak—onların üstüne çıktığında. (Sanki üstüne tırmandıktan sonra merdiveni devirip yıkması gerekir.)” Wittgenstein Ludwig, *Tractatus Logico-Philosophicus*, çev. Oruç Aruoba (İstanbul: Metis, 2013) 6.54 173.

Çünkü *sınır*⁴⁸ çizmenin olanağını ortaya koyan *sınırlar* değil *kısıtlamalardır*. Bu açıdan Wittgenstein'a göre dünyanın dışında kalan ve onun anlam-dışı [Unsinning] alanı olarak betimlediği kısıtlamalardan söz etmek *yerindedir*. Nasıl Kant “insan aklı hiçbir sınır tanımaz, ancak *kısıtlamalar* tanır; yani kendi dışında, hiç ulaşamayacağı bir şeyin olduğunu kabul eder, ama kendisinin, kendi iç gelişiminde tamamlanacağını değil” diyorsa ya da başka türlü söylersek nasıl Kant hem olanaklı deneyimin tamamlanamaz oluşuna hem de deneyimin ötesinin belirlenemeyişine ilişkin kısıtlamalardan söz ediyorsa, Wittgenstein da yanıtlarını bulamadığı bu nedenle hakkındaki felsefi soruları ortadan kaldırmak zorunda kaldığı bir bağlamı imler.⁴⁹ Ne var ki bu etik estetik bağlam, ondan önce ve sonra başka filozofların özellikle felsefe yapmayı seçtiği alanlardır.

Öyleyse felsefi sorunu çözen de ortadan kaldıran da filozofun *sınır-kısıtlama* kavrayışıdır. Bir başka deyişle ne türden şeylerin var olduğunu ortaya koyan filozof *kısıtlama* alanında gezinir, sonra he var olanların iç belirlenimlerini ortaya koyarken de *sınırları* saptar.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almamıştır.

48 Wittgenstein, *Trastatus*'ta sınırı şöyle kullanır:

“Kitap böylece, düşünmeye bir sınır [Grenze] çizmek istiyor, ya da, daha çok— düşünmeye değil, düşüncelerin dile getirilişine: Çünkü düşünmeye bir sınır [Grenze] çizmek için, bu sınırın [Grenze] iki yanını da düşünebilmemiz gerekirdi (yani düşünülmeyle elvermeyi düşünemedik gerekirdi).

Sınır [Grenze], öyleyse, yalnızca dilin içinden çizilebilecektir, ve sınırın ötesinde kalan da, düpedüz anlam-dışı [Unsinn] olacaktır. Özsöz Felsefe, başka türlü sanki bulanık ve kaypak olan düşünceleri, açık kılmalı, keskin olarak sınırlamalıdır [Abgrenzen]. 4.112 Empirik gerçeklik, nesnelerin toplamı yoluyla sınırlanır (Begrenzt). Sınır [Grenze], temel tümcelerin toplamında kendini yeniden gösterir. 5.5561 Dilimin sınırları [grenzen], dünyanın sınırlarına [Grenzen] gönderim (Bedeuten) yapar. 5.6 Mantık dünyayı doldurur; dünyanın sınırları [Grenzen] onun da sınırlarıdır [Grenzen]. 5.61 Dünyanın b e n i m dünyam olduğu, kendini şurada gösterir ki, dilin (yalnızca benim anladığım dilin) sınırları [Grenzen] benim dünyamın sınırlarına [Grenzen] gönderim yapar. 5.62”

49 Şöyle demektedir: “Öyle bir duygumuz vardır ki, bütün olanaklı bilimsel sorular yanıtlandığında bile, yaşam sorunlarımıza daha hiç dokunulmamıştır. Tabii o zaman da hiçbir soru kalmamıştır; yanıt da tam budur”. 6.52 “Yaşam sorununun çözümü, bu sorunun yok olmasında görülür.” 6.521

Kaynaklar

- Aristotle. "Metaphysics". İçinde *The Complete Works of Aristotle: the Revised Oxford Translation*, editör Jonathan Barnes, C. II. Princeton: Princeton University Press, 2014.
- Cohen, Hermann. *Kants Theorie der Erfahrung*. Berlin: Ferd. Dümmler's, 1871.
- Eisler, Rudolf. *Kant Lexicon*. Hildesheim: Olms, 1961.
- Felaj, Serena. "Metaphor and Boundary: H. S. Reimarus' Vernunftlehre As Kant's Source". *Lebenswelt* 1, sayı 1 (2011): 31–46.
- Fulda, F. "Grenze, Schranke". İçinde *Historisches Wörterbuch der Philosophie*, editör Joachim Ritter ve Karlfried Gründer. Basel: Schwabe, 1974.
- Hegel, Georg Wilhelm Friedrich. *Encyklopädie der philosophischen Wissenschaften im Grandrisse*. Berlin: Verlag von L. Heimann, 1870.
- Kant, Immanuel. *Gelecekte Bilim Olarak Ortaya Çıkabilecek Her Metafizikçe Prolegomena*. Çeviren İonna Kuçuradi ve Yusuf Örnek. Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu, 2002.
- . "Kritik der reinen Vernunft". İçinde *Kant's gesammelte Schriften Preußische Akademie der Wissenschaften*, C. 3. Berlin: Georg Reimer, 1911.
- . *Kritik Der Reinen Vernunft*. Hamburg: Felix Meiner, 1956.
- . *Lectures on Metaphysics*. Çeviren Karl Ameriks ve Steve Naragon. Cambridge: Cambridge University Press, 1997.
- Ludwig, Wittgenstein. *Tractatus Logico-Philosophicus*. Çeviren Oruç Aruoba. İstanbul: Metis, 2013.
- Orman, Enver. *Hegel'in Mutlak İdealizmi*. İstanbul: Belge Yayınları, 2015.
- Pehlivan, Ebru. "Kant'ın Eleştirisi Öncesi Eserlerinde Sınır Kavramı". *Felsefe Arkivi* II, sayı 47 (2017): 43–67.
- . "Kant'ta Öznenin Bilme, Eyleme ve İnanma Bakımından Sınırları". İçinde *Uluslararası İstanbul Felsefe Kongresi Bildiri Kitabı*, editör Mehmet Günenç, 99–111. İstanbul: Mantık Derneği Yayınları, 2018.
- Plato. "Phaedrus". İçinde *Complete works*, editör D S Hutchinson John M.Cooper, xxx, 1808 p. Indianapolis, Ind.: Hackett Pub., 1997.
- Grimm, Jacob. *Deutsches Wörterbuch*. München: Dt. Taschenbuch, 1999.
- Keskin, Gamze. "Kant'ın Ontolojik Kanıt Eleştirisinin Epistemolojik Temelleri". *FLSF (Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi)*, Sayı 27 (2019): 97-116.